

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.1.92](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.92)

УДК 336:13

*Є. В.Талавіра,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Державний університет інфраструктури та технологій, м. Київ
ORCID : 0000-0002-1261-8321
А. С. Нагорнюк,
магістрант кафедри фінансів і кредиту,
Державний університет інфраструктури та технологій, м. Київ
ORCID: 0000-0002-6423-0636*

АНАЛІЗ РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*E. Talavira
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor,
Department of Finance and Credit, State University of Infrastructure and Technologies, Kyiv
A. Nagornyuk
Master of Finance and Credit Department, State University of Infrastructure and Technology, Kyiv*

ANALYSIS OF THE UNEMPLOYMENT LEVEL IN THE CONTEXT OF THE STATE FINANCIAL SECURITY

В статті досліджено поняття «безпека», «фінансова безпека», «фінансова безпека підприємства», визначено, що безпека виступає станом об'єкту захисту, який відрізняється динамічною стабільністю та своєчасною можливістю вплинути на хід подій, з метою збереження цього об'єкту. Щодо поняття «фінансова безпека підприємства», то тут повинно бути враховано сутність фінансової безпеки держави, тобто, такий стан держави, який характеризується збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг. Також, у статті розглядаються нові аспекти регулювання ринку праці, що виступають як соціально-економічні чинники фінансової безпеки, заходи щодо скорочення тіньової зайнятості населення, стимулювання інвестицій, підвищення регулюючої ролі держави. Визначено, що соціальні загрози фінансовій безпеці, пов'язані з проблемами ринку праці. Запропоновано: поліпшення бізнес-клімату, вдосконалення державного регулювання, захист прав власності і т. п.

The article explores the concepts of "security", "financial security", "financial security of an enterprise", and determines that security is a state of an object of protection that is characterized by dynamic stability and timely ability to influence the course of events in order to preserve this object. With regard to the concept of "financial security of the enterprise", it is necessary to take into account the essence of financial security of the state, that is, a state of the state, characterized by the balance and quality of the totality of financial instruments, technologies and services. Also,

©Талавіра Є.В., 2020

the article discusses new aspects of labor market regulation, which act as socio-economic factors of financial security, measures to reduce the shadow employment of the population, stimulate investment, and enhance the regulatory role of the state. It has been determined that social security threats are linked to labor market problems. Unemployment is an indicator of the labor market. By the state of this factor, one can judge the financial situation in the country, as well as give an assessment of the national economy in the world. Unemployment characteristics, its level and structure are social indicators of measuring the financial security of the state. Unemployment is an integral attribute of the economy. The level of open unemployment in Ukraine has caught up with the leading European countries and is currently owned by the international community as a group of high-unemployment countries. Unemployment is one of the major problems among the global problems of today. In a time of economic crisis, an unfavorable climate in the labor market in Ukraine was noted. The number of unemployed citizens is becoming widespread and, of course, unemployment is detrimental to the needs of people and society, since there is an urgent need to ensure a normal life for their family. The main factors that have a direct impact on employment in Ukraine are identified: low cost of labor, large scale informal employment. Among the main causes of unemployment can be identified: a decrease in education, the loss of high levels of qualifications, lack of market motivation. Carrying out a negative policy of the Ukrainian authorities in this direction has led to a decrease in the number of vacancies, controversial requirements for the quality of work of an employee, an increase in the number of work with dangerous conditions. It is necessary to apply a new approach to regulation of the labor market, taking into account current trends as a labor force in order to prevent socio-economic conflicts, as well as: improving the business climate, improving state regulation, protecting property rights.

Ключові слова: безпека; фінансова безпека; фінансова безпека підприємства; ринок праці; рівень безробіття.

Keywords: security; financial security; financial security of the enterprise; labor market; unemployment rate.

Постановка проблеми. Фінансова безпека є одним з головних «ключів» підприємства для ведення стабільної економічної діяльності. Проте, невирішеність проблем у цій сфері не дозволяє забезпечити відповідний рівень фінансового захисту та зростання, і тим самим, ускладнює здійснення ефективної реструктуризації економіки. Тому, актуальним напрямком стало функціонування українських підприємств є ефективне управління їх фінансовою безпекою.

Ринок праці є однією з найбільш важливих складових економічної системи, оскільки його стан в значній мірі впливає на темпи економічного зростання цієї системи. На ринку праці, крім інтересів ринкових суб'єктів, відображаються різні процеси: соціально-економічні, політичні, демографічні та ін. Формування ефективно функціонуючого ринку праці - одна з головних задач держави. При цьому найбільш значущими соціально-економічними проблемами на ринку праці залишаються проблеми, пов'язані з зайнятістю та безробіттям, які необхідно вивчати і вирішувати. Дана стаття присвячена дослідженню ключових проблем безробіття та його впливу на фінансову безпеку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню управлінням фінансовою безпекою підприємства, її впливами, складовими, розвитком та вдосконаленням, присвячено немало наукових праць, серед яких роботи Ареф'єва О.В.[2], Блажевича О.Г., Бойкевича О.Р., Васильцева О.С., Демченка І.В., Єрмошенко М.М., Картузова Є.П., Кириченка О.А., Мойсеєнка І.П., Шлемко В.Т. та ін.

Утім у науковій літературі немає єдиного та чіткого сформульованого підходу щодо трактування цього поняття, а думки науковців розходяться при визначенні елементів та складових фінансової безпеки підприємства.

Сутність процесів та рівень безробіття досліджується в працях багатьох вітчизняних науковців. У своїй науковій праці Борищук А. О. та Семенова К. Д. проаналізували рівень безробіття в Україні [3]. Зайцева І. С. дослідила проблеми зайнятості та безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу [7]. Шаульська Л. О. та Якімова Н. А. у своїй науковій праці дослідили проблеми тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці [10].

Метою статті є вивчення теоретичних та практичних аспектів фінансової безпеки підприємства та розкриття сутності дослідження впливу рівня безробіття на стан фінансової безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Наше сторіччя характеризується стрімкими процесами глобалізації та інтеграції господарської діяльності, що є передумовами формування єдиного глобального світового господарства. У світовому економічному просторі між країнами йде боротьба за обмежені економічні ресурси та відстоювання економічних інтересів. Такі умови призводять до виникнення певних загроз та небезпек нашої країни.

Дія внутрішніх та зовнішніх ризиків виявляється передусім на рівні суб'єктів господарювання. Проблему гарантування економічної безпеки підприємства потрібно вважати одним з найважливіших чинників, який багато в чому визначає стан фінансової безпеки галузі, регіону та, в цілому, країни.

Безпека - це стан об'єкту захисту, який відрізняється динамічною стабільністю та своєчасною можливістю вплинути на хід подій, з метою збереження цього об'єкту [1].

Джерела небезпеки – це потенційна можливість порушення функціонування та розвитку об'єкта. Такими джерелами є умови і чинники, які у різній сукупності виявляють чи знаходять ворожі наміри, шкідливі властивості, тощо [1].

На рівні суб'єктів господарювання комплексне дослідження сутності поняття «фінансова безпека», як самостійного об'єкту управління, в сучасній літературі ще не отримало відображення і його ідентифікують лише як один з елементів економічної безпеки.

Наявність у складі економічної безпеки підприємства фінансової складової має суттєве методологічне і методичне значення.

Поняття «фінансова безпека підприємства» має враховувати сутність фінансової безпеки держави, під якою розуміється такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення [4].

Проаналізувавши етимологію поняття «фінансова безпека» робимо висновок, що вище наведене поняття є найбільш розповсюдженим підходом серед українських науковців. Прихильниками такого підходу є: Чібісова І.В., Козак Л.С., Багровецька І.В.

Неординарний підхід використовує Сорокіна О.М. На її думку, фінансова безпека підприємства визначається як специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

До складу фінансових інструментів можна віднести: платіжні інструменти, кредитні інструменти, депозитні та інвестиційні інструменти, інструменти страхування.

Методологічний апарат забезпечення фінансової безпеки підприємства може включати методи: техніко-економічні розрахунки, балансовий, економіко-статистичний, експертних оцінок, дисконтованої вартості, амортизації активів, логістики, аудиту, оптимізації оподаткування, тощо.

Стан ринку праці як одного з основних показників ефективності функціонування людської складової фінансового потенціалу суспільства має істотне значення при розгляді проблем фінансової безпеки країни. Один з ключових індикаторів ринку праці - безробіття. Залежно від її рівня, структури і динаміки можна судити не тільки про фінансову ситуацію в країні і про стан соціального здоров'я того чи іншого суспільства, а й про стабільність національної економіки в світовому просторі. Тому не дивно, що такі характеристики безробіття, як її рівень і структура, розглядаються в якості соціальних індикаторів вимірювання фінансової безпеки держави.

Так, при оцінці фінансової безпеки України методом спостереження за основними макроекономічними показниками і порівняння їх із граничними значеннями, в якості яких приймаються значення не нижче середньосвітових, було виявлено, що при пороговому значенні безробіття в 10% за станом на 1996 рік реальний її рівень становив 13% (з урахуванням прихованого безробіття). Відповідно до загальноприйнятої методики кількісної оцінки факторів ризику, розробленої фірмою «Юніверс», розрахунки за 1998 р. також показали, що за показником безробіття, так само як і за показником диференціації доходів в суспільстві і рівнем корумпованості, Україна відноситься до країн з підвищеним рівнем фінансової небезпеки (7 балів за 10-бальною шкалою).

В результаті ринкових перетворень феномен безробіття став невід'ємним атрибутом економіки. Незважаючи на низькі темпи реструктуризації зайнятості, за масштабами і рівнем відкритого безробіття Україна досить швидко наздогнала провідні європейські країни і в даний час належить міжнародним співтовариством до групи країн з високим рівнем безробіття. Відсутність цілісної державної політики зайнятості, її відрив від якісних змін в характері соціально-трудова відносин не тільки зумовили високі соціальні витрати трансформаційних процесів, але і відбилися на глибині, спрямованості і темпах економічних реформ.

Таблиця 1.
Рівень безробіття в Україні за 2018 роком

Рівень безробіття в Україні станом на 2018 р. (кільк. населення в тис.)						
2018	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
I кв.	42322,0	17090,5	15378,6	1711,9	10,0%	366,9
II кв.	42263,9	17207,4	15607,4	1600,0	9,3%	303,9
III кв.	42220,8	17292,1	15743,6	1548,5	9,0%	287,1
IV кв.	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7

Без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Чисельність "економічно активного", "зайнятого" і "безробітного" населення, а також кількість офіційно зареєстрованих безробітних даються в середньому за період (з початку року по кінець кварталу або року). Загальна кількість населення України дається на кінець звітної періоду.

Проблема безробіття є однією з головних серед глобальних проблем сучасності. Для деяких країн вона є постійним кошмаром, для інших - важелем підвищення продуктивності праці, для третіх - і першим, і другим, для четвертих - це нова проблема.

Для України - це нова проблема. Вона породжує суперечки, страх, демагогічні спекуляції. Настав час спокійно поглянути на неї з точки зору інтересів держави, суспільства, особистості, верств населення - соціальних аутсайдерів, а можливо, і під іншими кутами зору.

Таблиця 2.
Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2018 рр.

Рівень безробіття в Україні з 2000 по 2018 рр. (кільк. населення в тис.)						
	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
2000	48923,2	21150,7	18520,7	2630,0	12,4%	1178,7
2001	48457,1	20893,6	18453,3	2440,3	11,7%	1063,2
2002	48003,5	20669,5	18540,9	2128,6	10,3%	1028,1
2003	47622,4	20618,1	18624,1	1994,0	9,7%	1024,2
2004	47280,8	20582,5	18694,3	1888,2	9,2%	975,5
2005	46929,5	20481,7	18886,5	1595,2	7,8%	891,9
2006	46646,0	20545,9	19032,2	1513,7	7,4%	784,5
2007	46372,7	20606,2	19189,5	1416,7	6,9%	673,1
2008	46143,7	20675,7	19251,7	1424,0	6,9%	596,0
2009	45962,9	20321,6	18365,0	1956,6	9,6%	693,1
2010	45778,5	20220,7	18436,5	1784,2	8,8%	452,1
2011	45633,6	20247,9	18516,2	1731,7	8,6%	505,3
2012	45553,0	20393,5	18736,9	1656,6	8,1%	467,7
2013	45426,2	20478,2	18901,8	1576,4	7,7%	487,6
2014	42928,9	19035,2	17188,1	1847,1	9,7%	458,6
2015	42760,5	17396,0	15742,0	1654,0	9,5%	461,1
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7

З 2014 р. – без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу)

Як кожна проблема, безробіття - явище багатогранне. Існувала вона в СРСР та інших країнах соціалістичного табору частково в прихованій формі, частково - у відкритій. Існує вона і сьогодні у всіх країнах пострадянського простору. І теж частково в прихованій формі, частково - у відкритій.

В СРСР частина людей відкрито ігнорувала офіційні форми праці. Їх називали дармоїдами, садили в тюрми, висилали на примусові роботи, тим самим порушували права людини. Значна частина людей в СРСР була втягнута в приховане безробіття. Там, де досить було одного працівника, працювали двоє-троє. Тим самим гальмувався технічний прогрес (навіщо автоматизація промисловості, коли є дешеві робочі руки?). Стримувалася продуктивність праці, розбещувалась неробством робоча сила. Була популярна приказка, що охоплює відношення «трудолюбивий - держава»: «Якщо вони вважають, що платять нам за роботу, то нехай думають, що ми працюємо».

В Україні, в значній мірі, продовжується лицемірна політика «соціалістичної» держави. Міністерства,

директора за рахунок товариства «зберігають колективи». Місяцями, роками платять гроші працівникам, продукція яких ніколи не знайде збуту, витрачаючи при цьому дорогоцінні матеріальні і духовні ресурси. Замість звільнення безробітним людям надають безстрокові неоплачувані відпустки, даючи безпідставні ілюзії і даючи «дах» криміналізованим структурам. Тобто, замість вирішення проблеми безробіття влада намагається закрити на неї очі, покладаючись «на авось», ускладнюючи і без того складні соціальні проблеми суспільства.

Станом на грудень 2018 року в Україні було без роботи 1,7 млн осіб з 17,9 млн осіб віком 15–70 років, які вважаються економічно активним прошарком населення. За даними Держстату, середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15–70 років становила 17,9 млн. осіб (дані наведено за результатами вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності в середньому за 2017 р.), з яких 16,2 млн були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,7 млн) – безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15–70 років – 56,1%, а в працездатному віці – 64,5%. Рівень безробіття (за методологією МОП) серед економічно активного населення віком 15–70 років становив 9,5%, а працездатного віку – 9,9%. За даними державної служби зайнятості, кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня 2018 року становила 383,7 тис. осіб, з них допомогу з безробіття отримували 82,5%. Більше половини (52,3%) від загальної кількості безробітних становили жінки. Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по країні на кінець лютого 2018 р. становив 1,5% населення працездатного віку, у сільській місцевості – 2,4%, у міських поселеннях – 1,1%. Середньооблікова кількість безробітних, які отримували допомогу з безробіття в лютому 2018 року, становила 327,7 тис. осіб. Середній розмір допомоги з безробіття становив 2357 грн, що дорівнює 63,3% законодавчо визначеного розміру мінімальної заробітної плати (3723 грн). Кількість вакансій, заявлених роботодавцями до державної служби зайнятості, у грудні 2018 р. порівняно із січнем збільшилася на 12,0 тис., або на 20,1%, і на кінець місяця становила 71,8 тис. одиниць [5,6].

Ця проблема сама не вирішиться. Суспільство, держава зобов'язані, якщо не ліквідувати безробіття, то свідомо, розумно регулювати питання трудової зайнятості. При цьому важливо використовувати прогресивний світовий досвід, накопичений за сотні років боротьби з безробіттям, регулювання процесів праці.

У той же час використання світового досвіду дасть ефект, якщо буде пов'язане з нашими специфічними умовами. А для цього необхідний всебічний, глибокий підхід до проблеми безробіття в умовах України.

Програма боротьби з безробіттям повинна включати в себе ряд головних напрямків.

По-перше - створення інформаційної системи накопичення даних по трудовим ресурсам в цілому по країні і по регіонах, щоб мати реальну картину безробіття.

По-друге - транспортне будівництво. В ціну будь-якого товару закладені транспортні витрати, іноді до 25 відсотків вартості товару. Чим гірше і неефективніше транспортна мережа в країні, тим більше транспортні витрати, тим дорожчий товар дістається покупцеві. Україна разом з Росією є найвідсталішою країною за рівнем розвитку (технологічність, сервіс і т.д.) транспорту - залізничного, автомобільного, повітряного, водного, трубопровідного. Адаже рівень розвитку транспорту - один з найважливіших показників розвитку країни.

По-третє, житлове будівництво. Держава може продовжити будівництво дешевого житла, частково розплачуючись з трудящими квартирами. Звісно ж, що частина безробітних погодиться працювати в будівельній індустрії за більш низьку заробітну плату, якщо їм буде гарантовано в чітко визначені терміни безкоштовне житло. Тут необхідна економічне опрацювання механізму взаєморозрахунків, щоб не допустити обману працюючих. Частина трудящих закріпиться на робочих місцях в будівельній індустрії і після отримання житла, але вже на інших контрактних умовах.

По-четверте, щоб модернізувати сільське господарство України - а це один з головних важелів нашого прогресу, необхідно не тільки призупинити відтік робочої сили з села, а й направити туди 1-1,5 млн. працездатного населення. Точніше, повернути до сільськогосподарського виробництва частину тих, хто виїхав із села і потрапив в армію безробітних в місті. Звичайно, мова не може йти про примусове повернення. Тут необхідно шукати матеріальні стимули для тих, хто повертається: житлове будівництво на селі, пільгова оренда землі і т.п. Допоможе такому переходу робочої сили з міста в село дорожнє будівництво, яке полегшить зв'язок міста і села, пільги на капіталовкладення в сільське господарство для вітчизняних та іноземних інвесторів.

По-п'яте - екологічна діяльність по гармонізації (або хоча б упорядкування) взаємодії природи і суспільства. Всі кричать про екологічну кризу, але мало що робиться в цьому плані. Держава не може ні на рік «кинути» цю проблему. І тут не тільки ліквідація наслідків аварії на ЧАЕС. Сотні, тисячі міні-чорнобиль відбуваються в Україні щороку. Є тисячі об'єктів еколого-господарської діяльності, які вимагають не величезних витрат, але уваги до себе: модернізація очисних споруд, зміцнення гребель і дамб, очищення малих річок і т.д. Ця сфера діяльності може увібрати в себе частину безробітних і бути корисною для суспільства.

На жаль, наше сучасне покоління живе в дуже жорстокому і агресивно налаштованому до всього світі. Велика частина людства збідніла і готова на все заради грошей, будь-яких матеріальних благ, готова заради цього навіть на вбивство. За останній час все частіше в інформаційному просторі з'являються повідомлення про терористичні акти, військові події, масове безробіття, голод в країнах Африки, світова фінансова криза. Ці проблеми жакливі для нашого суспільства.

Пересічні українці стали пасивними, збідніли через зміну цінностей. Українське суспільство деградує, і причинами цього є: шахрайство, жорстокість, бездіяльність, масове безробіття, жадібність, недовіра, крадіжки і зрада. І все це відбувається на тлі інформаційної брехні, яка заповнила українські ЗМІ. Тому, зараз вкрай важливо молодому поколінню навчитися аналізувати, осмислювати інформацію, вміти адаптуватися в

жорстокому суспільстві. Кожна людина може бути корисним своїй громаді, роблячи добрі та гідні справи, від цього отримають користь всі.

В умовах економічної кризи сформувався дуже несприятливий клімат на ринку праці в Україні. На сьогодні кількість безробітних громадян набуває масового характеру. Безробіття завдає шкоди життєвим потребам людей, не дає можливості застосувати свої вміння, призводить до психологічного стресу, оскільки виникає необхідність забезпечення нормального життя для своєї сім'ї.

Зайнятість в Україні має свої особливості, викликані сучасними проблемами трансформацій: низька ціна робочої сили, великі масштаби неформальної зайнятості. Відсутність можливості працювати і заробляти собі на життя, ці наслідки безробіття порушують право людини на достатній рівень життя, що є важливим соціальним правом в демократичній країні.

Під час економічної кризи безробіття населення, здатного до праці, є гострою проблемою. Це соціальне зло на загально-соціальному рівні є наслідком:

1. Бідності певних груп.
2. Небажаної міграції.
3. Зростання проявів асоціальної поведінки.
4. Появи радикальних субкультур.
5. Збільшення конфліктності в суспільстві.

На рівні масових страждань наслідками є:

1. Обмеження можливостей індивіда (почуття захищеності, свободи, впевненості).
2. Деградація особистості через розрив соціальних зв'язків (відчуття непотрібності, безнадійності).
3. Депресивний стан (різні види залежності, суїцидальні нахили).
4. Підрив відносин в сім'ї (сімейні сварки через втрату ролі годувальника).

Негативна політика української влади в цьому привела до зменшення кількості вакансій, спірних вимог до якості роботи працівника, збільшення кількості роботи з небезпечними умовами.

На особистісному рівні причинами виникнення безробіття можна визначити: зниження рівня освіти, втрата високого рівня кваліфікації, відсутність ринкової мотивації (незатребуваність).

Проблема забезпечення фінансової безпеки багатогранна. Вона може проявлятися у всіх сферах життєдіяльності суспільства, в той же час особливе значення має її економічний і соціальний аспект. У цих сферах постійно виникають і формуються різні загрози, від яких необхідно захищати державу та суспільство за допомогою продуманої політики протидії розвитку загроз.

Висновки. Таким чином, соціальні загрози фінансовій безпеці пов'язані з проблемами ринку праці - похідні від економіки держави. Зменшення її ризиків і проблем можуть бути вирішені завдяки: поліпшення бізнес-клімату, вдосконалення державного регулювання, захист прав власності і т. п. А якщо фінансова активність не стимулюється, робочі місця не створюються, то краще, що може зробити ринок праці - піти в тінь.

Необхідний новий підхід до регулювання ринку праці з урахуванням сучасних тенденцій в якості робочої сили з метою недопущення соціально-економічних конфліктів, в зв'язку з чим зростає необхідність розробки, спільно з профспілками, заходів підвищення ролі працівників в управлінні підприємствами, побудова дієвої системи соціальних ліфтів, істотного поліпшення діючої соціальної системи, вдосконалення процесів трудової міграції.

Список літератури.

1. Антоненко В. М. Методичні підходи до аналізу фінансової безпеки підприємств паливно-енергетичного комплексу України / В. М. Антоненко, Г. О. Портнова // Научные труды ДонНТУ. – 2009. – Вып. 36-1. – С. 297-293. – (Серия «Экономика»).
2. Арэф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств // Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України. – К.: Видавництво Європейського університету, 2001. – 480 с.
3. Борищук А.О. Аналіз рівня безробіття в Україні /А.О. Борищук, К.Д.Семенова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць.28.09.2017. - №3. - С.2.
4. Войнаренко М. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства на основі оцінки відхилень порогових показників / М. П. Войнаренко, О. Ф. Яременко // Економіст. – 2008. – № 12. – С. 60-63.
5. Державна служба зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350809>.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2016.htm.
7. Зайцева І. С. Проблеми зайнятості та безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу. / І.С. Зайцева // Управління розвитком.25.03.2016. - №11. - С.125-130.
8. Міграція в Україні: факти і цифри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.
9. Полуяктова О. В. Проблеми безробіття в Україні. /О.В. Полуяктова //Економіка та суспільство. 27.11.2016. - №2. - С.31-35.
10. Шаульська Л. О. Проблеми тіньової зайнятості в контексті структурних трансформацій ринку праці

References.

1. Antonenko, V. M. and Portnova, H. O. (2009), "Methodical approaches to the financial security analysis of the enterprises of the fuel and energy complex of Ukraine", *Nauchnye trudy DonNTU Serija «Jekonomika»*, vol. 36-1, pp. 297-293.
2. Arefieva, O. V. (2001), *Naukovi osnovy formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv* [Scientific bases of formation of economic security of enterprises], *Nederzhavna systema bezpeky pidpriemstva yak subiekt natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Non-state system of enterprise security as a subject of national security of Ukraine], Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu, Kyiv, Ukraine, P. 480.
3. Boryshchuk, A.O. and Semenova, K.D. (2017), "Analysis of the unemployment rate in Ukraine", *Statystyka – instrument sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zbirnyk naukovykh studentskykh prats*, vol. 3, p. 2.
4. Voinarenko, M. P. and Yaremenko, O. F. (2008), "Management of financial and economic security of the enterprise on the basis of estimation of deviations of threshold indicators", *Ekonomist*, vol. 12, pp. 60-63.
5. State Employment Service, available at: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350809>.
6. State Statistics Service of Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/rp/sz_br/sz_br_u/kzbr_m_u2016.htm.
7. Zaitseva, I. S. (2016), "Problems of employment and unemployment in Ukraine and the European Union", *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 11, pp.125-130.
8. Migration in Ukraine: Facts and Figures, [Online], available at: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.
9. Poluiaktova, O. V. (2016), "Problems of unemployment in Ukraine", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 2, pp.31-35.
10. Shaulska, L. O. and Yakymova, N.A. (2017), "Problems of shadow employment in the context of structural transformations of the labor market", *Ekonomichni nauky*, vol. 2, pp.28-35.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2020 р.